

Trianoni tanulságok – mai lehetőségek

mottó helyett:

Nem győztesekre és legyőzöttekre van szüksége a 21. századi Európának – hanem a nyelvi, felekezeti, nemzeti és lokális különbözőségben egymást megbecsülő, öntudatos polgárookra. A trianoni göresöt a lelkekben is fel kell oldanunk. Ennek egyetlen módja van: az egyenjogúságon, egyenrangúságon alapuló tisztességes párbeszéd, a partneri viszony.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Csallóköziek!

Köszönöm a szervezőknek a megtisztelő felkérést.

Átérzem a súlyát ennek az alkalomnak. Erősen hiszem és vallom: ezen a számunkra szomorú napon nem a szenvedélyek felkorbácsolására, nem is távolságtartó, hűvös történelmi értékelésre van szükség, hanem az elkötelezett, s egyben józan gondolkodásnak az ideje van. Igen, meggondoltan, józanul kell mérlegelnünk, hogy elkerüljünk egy újabb „trianoni” sokkhatást.

Szemléletmódomat, mondandómat nyilvánvalóan befolyásolják, sőt meghatározzák azok a személyes és közösségi élmények, tapasztalatok, amelyeket életem során szereztem.

Innen, Királyfiakarcsáról nézve egy viszonylag távoli helyről, Gömörországból érkeztem. Egy kis falut, Baracát vallhatom szülőfalumnak. Azt a falut, ahol mára zömmel cigánymagyarság él, amely az egy főre eső néprajzkutatók, mártírpedagógusok és parlamenti képviselőjelöltek számában bizonyosan országos listavezető. Itt kezdtem iskolába járni, Tornalján fejeztem be az alapiskolát, Kassán, a „magyar ipari”-ban érettségiztem, s Budapesten szereztem bölcsészdiplomát 1977-ben.

Az Úr hazaszóltott. Voltam muzeológus Rimaszombatban (amíg a Mečiar-kormány „fel nem mentett” és utcára nem küldött), egyetemi oktató Nyitrán, óraadó középiskolai tanár a Tompa Mihály Református Gimnáziumban, jelenleg pedig a Református Tudományos Gyűjtemények mb. igazgatójaként tevékenykedem. 7 éve szerkesztem a „Gömörország” c. folyóiratot, s több civil szerveződésben is jelen vagyok. Majd 30 éve vagyok cselekvő részese a szlovákiai magyar közéletnek.

Szülőföldem földrajzi képét, múltját és jelenét tekintve különbözik a Csallóköztől. Származását, életmódját tekintve talán sokszínűbb a magyarsága, amely évszázadokon át igen szoros kapcsolatban élt a szlovák és német szomszédaival. Mindezt nem önmotogatósi késztetésből bocsájtottam előre, hanem azért, hogy éreztessen mondandóm indítékait és egyes hangsúlyait, hogy érthetőbb legyen az a Trianon-kép, amelyet vázolni szeretnék. Mert Trianon ugyan csak egy van, de 1920. június 4-ének az értelmezése, megélése sokféle. Másként élte meg az a magyar, aki egyben gömöri vagy csallóközi, mást jelentett a falusi parasztember és a városi polgár számára – a nem magyarokról már em is szólva.

*

Az emberiség történetében a hatalmi viszályokat lezáró békekötéseknek, paktumoknak se szeri, se száma. Az Európa sorsát meghatározó újabbkori nagyhatalmi döntések közül említhetném példaként a Napóleoni-időszakot lezáró, 1815. évi bécsi kongresszust, az 1878-ban tartott berlini konferenciát, az 1938-as müncheni egyezményt, a második világháborút lezáró, 1947-es párizsi konferenciát, vagy az 1989-es kelet-európai változásokat megelőző nagyhatalmi paktumokat.

Ezek sorába illeszkedik az első világháborút lezáró Párizs környéki békerendszer, s ez utóbbi részeként számunkra, magyarok számára az 1920. június 4-én aláírt trianoni diktátum is. Az utóbbi ugyan egyesek, a kedvezményezettek szeretik békeszerződésnek nevezni, ám fogalmazzunk pontosan: hatalmi döntés volt.

Egy ideje az Európai Unió polgárai vagyunk. Jövőre megszűnik a határellenőrzés a magyar-szlovák határon. Hogy az új helyzetben hogyan tudjuk érdekeinket érvényesíteni, nem csekély mértékben rajtunk is múlik.

*

Trianont nem tudjuk meg nem történné tenni!

1920. június 4-ének azonban voltak előzményei és vannak máig ható következményei is! Megítélésem szerint nekünk – a tanulságok levonása és jövőbeni céljaink kitűzése és elérése érdekében – ezekről jóval többet kellene szólnunk.

Elsősorban mindkét érintett félnek, tehát nekünk magyaroknak, s szlovák barátainknak is szembe kell nézni bizonyos tényekkel.

A szlovákságnak jót tenne, s a szlovák-magyar kapcsolatoknak hasznára válna, ha gondolkodói szembesítenék azzal, hogy az ezeréves magyar elnyomás egy hamis mítosz csupán. A feudalizmus évszázadai alatt a nemzeti élmény helyett a

rendi állapot és a felekezeti hovatartozás, az alkotó értelmiség esetében pedig a honosságot kifejező „hungarus”-illetőség volt az azonosságtudat meghatározó része. A nemzeti identitás előtérbe kerülése a polgárosodás velejárója volt.

Szűkebb hazám, Gömörország szép és tanulságos példákat tár elénk az említettekre nézve. Egyet említek mindössze, a szlovákság által olyannyira fájón felemlegetett oktatáspolitikai területéről.

Nagyróceán alakult meg az első szlovák tanítási nyelvű, evangélikus felekezeti gimnázium 1862-ben, s ennek részeként utóbb tanítóképző is. A kétnyelvű bizonyítványokra olyannyira érzékeny szlovákiai magyar füleknek tán meglepően hangzik, de igaz: az említett gimnáziumban kizárólag szlovák nyelven állították ki a bizonyítványokat. Ugyanezen városban ez időtájt az evangélikus és római katolikus egyház által fenntartott elemi iskolában a magyart még idegen nyelvként sem oktatták. Hogy miképpen egyeztethető ez össze az állítólagos ezeréves elnyomással?! Sehogyan!

A 19. század utolsó harmadától azonban a helyzet lényegesen megváltozott. A nagyrócei gimnáziumot (a meglévő két másikkal együtt) bezárták. Ettől kezdve a szlovákságnak egyetlen saját tanítási nyelvű középiskolája sem volt Magyarországon!!! S ezzel egyidejűleg elemi iskolái is egyre ritkultak. A Trianont megelőző félszázad, a leplezetlen magyarosítás bizony sok okot adott a velünk általában rokonszenvező, kulturálisan, mentalitásban hozzánk oly közel álló, a magyar művelődésnek megannyi kitűnő elmét adó szlovákságnak a tőlünk való elidegenedésre.

Trianont követően aztán mindent visszakaptunk – kamatostól. Itt sem szabad azonban megfélemlíteni arról, hogy a korabeli szándékok többségét a tényleges hatalmat kezében tartó Prágában fogalmazták.

Szlovákiai magyarként hangos szóval kell(ene) elmondanunk, világgá kiáltanunk: a 2. világháborút követően bennünket, szüleinket, nagyszüleinket sújtó kollektív büntetés éppoly rasszista ízű volt, mint a holokuszttba torkollott zsidóüldözés. Nem odázható el az ártatlanul meghurcolt nemzettársaink erkölcsi és méltányos anyagi kárpótlása. Ez nem alapvetően gyakorlati politikai, hanem morális kérdés!

Trianon, előzményeivel és következményeivel együtt nem csupán számunkra, magyarok számára trauma. Éppúgy rágódnak rajta a látszólag nyertes szlovák barátaink is. Megbékélésre van szükség, hogy az elkövetkező korszak ne legyen egyikünk számára sem vesszőfutás.

A Trianon palotában olyan döntést hoztak 1920. június 4-én, amely igazságtalan volta mellett egyben gyalázatos megcsúfolása volt a népek önrendelkezési jogáról hangoztatott fennkölt elveknek. Ezt a döntést nem a szlovákság hozta, hanem nagyhatalmi, geopolitikai érdekek határozták meg. A következményeit máig nyögjük – egykori győztesek és vesztesek egyaránt. Az akkori döntést eleink fájó szívvel tudomásul vették ugyan, de azt elfogadni nem tudták. És nem tudjuk mi sem.

Az eltelt 86 esztendő alatt a többségi nemzet sem kiköpni nem tudott, sem lenyelni nem volt képes bennünket. Ott vagyunk a torkában. Mindkét érintett fél érzi: valamit tenni kell!

A szlovákiai magyar nemzetrész egy kényszerközösség, egy igazságtalan nagyhatalmi diktátum következménye. Egyes részei jelentősen eltérő hagyományok örökösiként sorolódtak egymás mellé. Az Ung vidék és Bodroghöz, a Cserehát, az önmagában is sokszínű Gömör, az Ipoly és Garam-mente, Csallóköz, Mátyusföld és a Nyitra-vidéki sziget az egymásra utaltság és 86 év közös történelme ellenére is megannyi egyéni, sajátos, egymástól eltérő színt jelentenek. Súlyos kérdésként áll előtűnk annak a megválaszolása, mennyiben indokolt ennek a kényszerközösségnek tudati közösséggé való transzformálása. A kérdés és dilemma súlyát egyetlen mozzanattal szeretném csak példázni. A „szlovákiai magyar holokauszt”-ot, amely szlovákiai magyarként legmeghatározóbb közös élményünk, s talán a leginkább lehetne egységteremtőnk jelképe, lényegében máig nem sikerült sem az irodalomban, vagy a művészet más területein, még kevésbé a köztudatban közös mítosszá lényegíteni.

Az MKP-nak az elmúlt két választási időszakban való kormányzati részvétele kétségtelenül erősítette a szlovákság és magyarság közti bizalmat. Vannak azonban dolgok, amelyekről nem mondhatunk le, s nem halogathatjuk azok felvetését: ezek közé tartozik az öngazgatás különböző formáinak átgondolt megfogalmazása, következetes igénylése és érvényesítése.

Két mozzanatot emelnék ki a ránk váró kihívások közül. Ezek:

1. Az évszázadokon át csiszolódott, természetes igazgatási egységek teljes semmibevevélével kialakított, magyar szempontból kifejezetten diszkriminatív közigazgatási rendszer átértékelése, a lokális identitást és összetartozást erősítő területi egységek kialakítása.

2. A jogok és kötelességek összhangjának megteremtése a nyelvhasználatban. Mert mit ér az, ha én ugyan használhatom anyanyelvemet, de a formailag az én szolgálatomra hivatott közalkalmazott nem köteles ismerni azt!?

*

A trianoni traumát egyszerre szükséges kezelni a hatalomgyakorlás minden szintjén, azaz összeurópai, országos, regionális és helyi szinten, s ugyanakkor kívánatos ezek összehangolása. Ha valaki országos parlamenti szinten képviselheti a szlovákiai magyarságot, mindennek tudatában kell, hogy legyen!

Igényeink megfogalmazása mellett, a megbékélés avagy kiegyezés érdekében keresnünk kell a szlováksággal az összekötő szálakat, meg kell találnunk a közös nevezőt. A rimaszombati születésű költő, Győry Dezső sorai jutnak eszembe: „s végre egyszer úgy szeretni, hogy másnak ne fájjon soha!”

Engedjék meg, hogy arról is szóljak, hogyan próbáljuk mi Gömörben feldolgozni, „felülírni” a trianoni traumát.

2005. június negyedikén, tehát kerek egy esztendeje, s éppen a trianoni emléknapon egy nyilatkozatot tettünk közzé Sajógömörön, amelyben egyebek közt ez olvasható.

„Összhangban az európai irányzatokkal, szűkebb hazánkban, Gömörben is a regionális öntudat folyamatos erősödése tapasztalható. Ezen törekvések kiteljesítésének a jegyében:

*mi, európai polgárok, civil kezdeményezésként, ezennel bejelentjük azt a szándékunkat, hogy egy pángömör jellegű, azaz az egész gömői régiót átfogó polgári társulást hozunk létre. Társulásunknak a **Gömörország-Gemersko-Gömörland** nevet szánjuk.*

Országunkat az egyesült Európa eszmeiségére, a hajdani Gömör és Kis-Hont vármegyének, illetve alkotórészeinek csaknem évezredes létére és hagyományaira alapozzuk. Az örökség vállalásával és fejlesztésével a régió jövőjének érdekében kívánunk tevékenykedni. Országunk képzelt határai az egykori vármegye határaival azonosak, függetlenül a mindenkori állam- és igazgatási határoktól.

Országunk nem állam, nem politikai szervezet, a mindenkori pártpolitikán felül és kívül kíván állni. A maga nemében az első virtuális európai ország [...]

[...] Országunknak voltaképpen annyi „fő” városa van, ahány gömői település. Ennek a meggyőződésnek a jegyében igyekszünk minden települést bevonni az együttgondolkodásba. A jelképes főváros címe azonban mindenképpen az egykori vármegye első, s egyben névadó központját, Sajógömört illeti.

Hívjuk és várjuk sorainkba mindazokat, akik számára az országalapítás ügye, a régió jövője fontos, érdekében tevélegesen tenni kívánnak.“

Tudjuk, az út, amelyre léptünk, hosszú, s korántsem autópálya-minőségű: vannak köves részei, vannak sáros szakaszai, völgyei és emelkedői. De elindultunk rajta egy képzelt jövő felé, a megbékélés irányába. Még kevesen vagyunk, de bízzunk benne, hogy soraink egyre gyarapodnak.

Ennek érdekében megjelentettük a *Gömörország* c. könyvet, s nem csupán magyarul, de szlovákul is (*Gemersko*), hogy ne beszéljünk el egymás mellett, hogy mód és lehetőség legyen az értelmes párbeszédre. Teljes egészében nyilván nem alkalmazható mindenhol a fentebb vázolt elgondolás, de némely eleme talán másutt is hasznosítható.

A Gömörország projekt egyszerre hivatott szolgálni a magyar egységet, illetve a magyar-szlovák kapcsolatok erősítését.

A trianoni békediktátum következtében hazánk a szülőföldünkre zsugorodott. Ma az a feladat áll előttünk, hogy a házává nemesedett szülőföldet újra világgá tágítsuk. Hogy csallóközökiént és gömöriként, a szlovákiai magyar nemzet-részen belül, s egyben az egységes és oszthatatlan magyar nemzet tagjaként megtaláljuk a helyünket Európában.

*

Nem csupán geopolitikai és gazdasági vonatkozásai vannak Trianonnak. A lelkekben is fel kell oldani a trianoni görcsöt. Nem csupán a kövekkel kicövekelt államhatárokat kellene átlépni, hanem azokat a határokat is, amelyek bennünk húzódnak, s amelyek egyébként embervoltunk természetes tartozékai.

Pünkösöd van, a szentlélek kiáradásának ünnepe, a a keresztények / keresztények ünnepe – akik ugyanakkor magyarok és szlovákok, csallóközökiek és gömöriek, s mindahányan egyben európaiak is. Vajha megérintene a szentlélek egyesítő ereje mindannyiunkat!*

B. Kovács István

* Elhangzott Királyfiakarcán, a trianoni emléknapon 2006. június 4-én